Εικ. 1. Το γραμματόσημο με την παράσταση της Μεγάλης του Γένους Σχολής.

Εικ. 3. Σελίδες του αρχικού πληροφοριακού εντύπου των ΕΛΤΑ με εικόνες των τεσσάρων προγραμματισμένων γραμματοσήμων.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

σε ακυκλοφορητο ελληνικό γραμματόσημο (1971)

ΤΟΥ **ΗΛΙΑ ΤΕΜΠΕΛΗ***

Τα Ελληνικά Ταχυδρομεία είχαν αποφασίσει να εκδώσουν με πρώτη ημέρα κυκλοφορίας την 21.6.1971 σειρά τεσσάρων αναμνηστικών γραμματοσήμων για τον εορτασμό των 150 ετών από την Επανάσταση του 1821 με τίτλο: «Η Παιδεία και ο Αγών» (ΦΕΚ 713/ΔΑΕ και ΕΠΕ/17.5.1971). Ένα από αυτά τα γραμματόσημα θα απεικόνιζε το κτίριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής[1] και εδώ παρουσιάζονται από τη φιλοτελική συλλογή του υπογράφοντος τα μέχρι σήμερα γνωστά τεκμήρια. Το εν λόγω γραμματόσημο ονομαστικής αξίας 2 δρχ. σε σχέδιο του ζωγράφου Παναγιώτη Γράββαλου (1933-2014), ο οποίος ήταν μόνιμος συνεργάτης των ΕΛΤΑ ήδη από το 1966, τυπώθηκε από τις Γραφικές Τέχνες ΑΣΠΙΩΤΗ-ΕΛΚΑ Α.Ε. σε 3.000.000 αντίτυπα διαστάσεων 31x43.5 χιλ. (εικ. 1). Δεδομένου ότι το γραμματόσημο όχι μόνο συμπεριελήφθη στον επίσημο προγραμματισμό των ΕΛΤΑ, αλλά τυπώθηκε κιόλας, έχει αριθμηθεί σε εμπορικούς καταλόγους των ελληνικών γραμματοσήμων (π.χ., *Βλαστός* 1141Α, *Hellas* 1194Α).

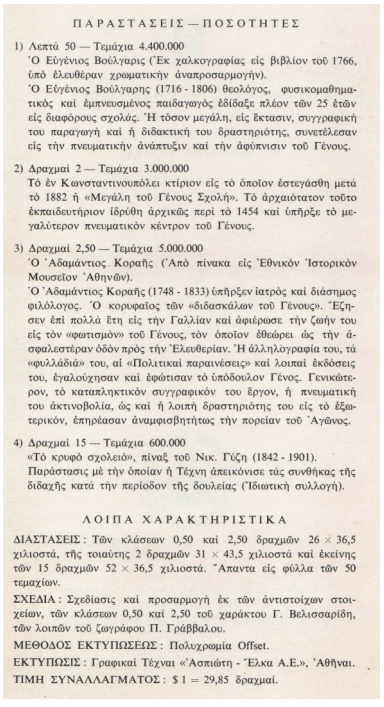
ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ — ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ

1) Λεπτά 50 — Τεμάχια 4.400.000
Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (Ἐκ χαλκογραφίας εἰς βιβλίον τοῦ 1766, ὑπὸ ἐλευθέραν χρωματικὴν ἀναπροσαρμογήν).
Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης (1716 - 1806) θεολόγος, φυσικομαθηματικὸς καὶ ἐμπνευσμένος παιδαγωγὸς ἐδίδαξε πλέον τῶν 25 ἐτῶν εἰς διαφόρους σχολάς. Ἡ τόσον μεγάλη, εἰς ἔκτασιν, συγγραφικὴ του παραγωγὴ καὶ ἡ διδακτικὴ του δραστηριότης, συνετέλεσαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ Γένους.

2) Δραχμαὶ 2 — Τεμάχια 3.000.000
Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει κτίριον εἰς τὸ ὁποῖον ἐστεγάσθη μετὰ τὸ 1882 ἡ «Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή». Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο ἐκπαιδευτήριον ἱδρύθη ἀρχικῶς περὶ τὸ 1454 καὶ ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερον πνευματικὸν κέντρον τοῦ Γένους.

3) Δραχμαὶ 2,50 — Τεμάχια 5.000.000
Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς (Ἀπὸ πίνακα εἰς Ἐθνικὸν Ἱστορικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν).
Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748 - 1833) ὑπῆρξεν ἰατρὸς καὶ διάσημος φιλόλογος. Ὁ κορυφαῖος τῶν «διδασκάλων τοῦ Γένους». Ἔζησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἀφιέρωσε τὴν ζωήν του εἰς τὸν «φωτισμόν» τοῦ Γένους, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς τὴν ἀσφαλεστέραν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν. Ἡ ἀλληλογραφία του, τὰ «φυλλάδιά» του, αἱ «Πολιτικαὶ παραινέσεις» καὶ λοιπαὶ ἐκδόσεις του, ἐγαλούχησαν καὶ ἐφώτισαν τὸ ὑπόδουλον Γένος. Γενικώτερον, τὸ καταληκτικὸν συγγραφικὸν του ἔργον, ἡ πνευματικὴ του ἀκτινοβολία, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ δραστηριότης του εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐπηρέασαν ἀναμφισβητήτως τὴν πορείαν τοῦ Ἀγῶνος.

4) Δραχμαὶ 15 — Τεμάχια 600.000
«Τὸ κρυφὸ σχολειό», πίναξ τοῦ Νικ. Γύζη (1842 - 1901).
Παράστασις μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Τέχνη ἀπεικόνισε τὰς συνθήκας τῆς διδαχῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας (Ἰδιωτικὴ συλλογή).

ΛΟΙΠΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ : Τῶν κλάσεων 0,50 καὶ 2,50 δραχμῶν 26 × 36,5 χιλιοστά, τῆς τοιαύτης 2 δραχμῶν 31 × 43,5 χιλιοστὰ καὶ ἐκείνης τῶν 15 δραχμῶν 52 × 36,5 χιλιοστά. Ἅπαντα εἰς φύλλα τῶν 50 τεμαχίων.
ΣΧΕΔΙΑ : Σχεδίασις καὶ προσαρμογὴ ἐκ τῶν ἀντιστοίχων στοιχείων, τῶν κλάσεων 0,50 καὶ 2,50 τοῦ χαράκτου Γ. Βελισσαρίδη, τῶν λοιπῶν τοῦ ζωγράφου Π. Γράββαλου.
ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΚΤΥΠΩΣΕΩΣ : Πολυχρωμία Offset.
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ : Γραφικαὶ Τέχναι «Ἀσπιώτη - Ἔλκα Α.Ε.», Ἀθῆναι.
ΤΙΜΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΟΣ : $ 1 = 29,85 δραχμαί.

Εικ. 2. Σελίδα του αρχικού πληροφοριακού εντύπου των ΕΛΤΑ με περιγραφές των τεσσάρων προγραμματισμένων γραμματοσήμων.

Στο εσωτερικό του αρχικού πληροφοριακού εντύπου, το οποίο κυκλοφόρησε πριν από τη σειρά η Υπηρεσία Φιλοτελισμού των ΕΛΤΑ με στοιχεία για όλα τα προγραμματισμένα γραμματόσημά της,[2] η παράσταση του συγκεκριμένου γραμματοσήμου περιγραφόταν ως εξής: *«Το εν Κωνσταντινουπόλει κτίριον εις το οποίον εστεγάσθη μετά το 1882 η "Μεγάλη του Γένους Σχολή". Το αρχαιότατον τούτο εκπαιδευτήριον ιδρύθη αρχικώς περί το 1454 και υπήρξε το μεγαλύτερον πνευματικόν κέντρον του Γένους»* (εικ. 2).

Επίσης, στο εσωτερικό του αρχικού πληροφοριακού εντύπου εικονίζονταν τα προγραμματισμένα τέσσερα γραμματόσημα της σειράς και αναγραφόταν ότι για τους ονομαστικής αξίας 20 δρχ. Φακέλους Πρώτης Ημέρας Κυκλοφορίας, οι προεγγραφές έπρεπε να γίνονταν μέχρι 15.6.1971 (εικ. 3).

Στην πίσω όψη του ίδιου εντύπου περιλαμβανόταν εκτενές κείμενο του καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Απόστολου Βακαλόπουλου (1909-2000) σχετικά με τη θεματική της εν λόγω σειράς γραμματοσήμων, όπου, σε μία παράγραφο για την εκπαίδευση στην Κωνσταντινούπολη, ειδικά για τη Μεγάλη του Γένους Σχολή αναγράφονταν τα εξής: *«Ένα ορόσημο αξιόλογο στην ιστορία της παιδείας επί τουρκοκρατίας αποτελεί η ίδρυση της πατριαρχικής Ακαδημίας ή Μεγάλης του Γένους Σχολής, από τον πρώτο πατριάρχη μετά την Άλωση, τον Γεννάδιο, στα 1454. Η Σχολή αυτή, που είναι το αρχαιότερο ελληνικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, εξακολουθεί να υφίσταται ως σήμερα και αντιστοιχεί προς ένα σημερινό ελληνικό Γυμνάσιο»*.

Η αναγγελία της έκδοσης αυτού του γραμματοσήμου προκάλεσε δυσφορία στην τουρκική πλευρά, η οποία προέβη σε διάβημα, υποστηρίζοντας ότι το γραμματόσημο προβάλλει εδαφικές διεκδικήσεις.[3] Ακολούθως, το Διοικητικό Συμβούλιο των ΕΛΤΑ υπό την προεδρία του Λεωνίδα Αλεξανδρόπουλου χωρίς αιτιολόγηση αποφάσισε στις 14.6.1971, μια εβδομάδα πριν από την έκδοση της σειράς των γραμματοσήμων, να μην τεθεί σε κυκλοφορία το επίμαχο γραμματόσημο, όπως προκύπτει από το πρακτικό της 1.7.1971, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 1271/ΔΑΕ & ΕΠΕ/12.7.1971 με θέμα «Περί αποφάσεως εκδόσεως Γραμματοσήμων»: *«Ομοίως το ίδιον Διοικητικόν Συμβούλιον απεφάσισε, κατά την συνεδρίασιν αυτού υπ' αριθ. 45 της 14.6.1971, όπως το φέρον ως παράστασιν την εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλην του Γένους Σχολήν γραμματόσημον, κλάσεως δραχ. 2, της εκδόσεως υπό τον τίτλον "Η Παιδεία και ο Αγών" μη τεθή εις κυκλοφορίαν, τροποποιουμένης ως προς το σημείον τούτο της σχετικής αποφάσεώς του, δημοσιευθείσης εις το υπ' αριθ. 713/17.5.1971 Δελτίον Ανωνύμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιωρισμένης Ευθύνης της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως»*.[4] Προφανώς, σε συνέχεια της ίδιας απόφασης αποσύρθηκε το αρχικό πληροφοριακό έντυπο των ΕΛΤΑ και τυπώθηκε άλλο, αναφερόμενο μόνο στις τρεις κλάσεις γραμματοσήμων, που τελικά κυκλοφόρησαν στις 21.6.1971. Είναι, όμως, αξιοσημείωτο ότι στο δεύτερο πληροφοριακό έντυπο από το κείμενο του Βακαλόπουλου δεν αφαιρέθηκε η αναφορά στη Μεγάλη του Γένους Σχολή.

Όπως περαιτέρω μνημονεύει ο Ι. Χαλβατζιδόπουλος (βλ. σημ. 3), *«Για τα γραμματόσημα των 2 δραχμών δόθηκε εντολή να καούν. Είναι όμως σίγουρο, ότι δεν κάηκαν όλα. Ένα μήνα μετά το κάψιμο και ενώ το θέμα είχε αρχίσει να ξεχνιέται, έφτασε στα αρμόδιο γραφείο των ΕΛΤΑ ένας φάκελος από το Γενικό Χημείο του Κράτους που περιείχε τη γνωμάτευση για το εάν ο ανάδοχος της εκτύπωσης είχε τηρήσει τους όρους επακριβώς, και μαζί με τη γνωμάτευση και τα δύο αντίτυπα που είχαν υποβληθεί προς εξέταση. Οι δύο υπάλληλοι, βλέποντας τα δύο γραμματόσημα, και αφού ξεπέρασαν το αρχικό σοκ, σκέφτηκαν το θέμα πιο ψύχραιμα. Τελικά, πήραν ο καθένας από ένα. Γνωρίζοντας τη συγκεκριμένη ιστορία από πρώτο χέρι, για πολλά χρόνια πίστευα ότι αυτά τα δύο αντίτυπα ήταν τα μόνα που είχαν διασωθεί. Έμαθα όμως αργότερα ότι σε γνωστό έμπορο της Βόρειας Ελλάδας προσφέρθηκαν άλλα πέντε αντίτυπα, έτσι ώστε να θεωρείται σίγουρη η ύπαρξη επτά τουλάχιστον γραμματοσήμων»*. Η πληροφορία για την ύπαρξη τουλάχιστον επτά αντιτύπων του γραμματοσήμου αναγράφεται και στον κατάλογο γραμματοσήμων *Hellas*.[5] Είναι, επίσης, σίγουρο ότι έχει διασωθεί τουλάχιστον ένα αντίτυπο του αρχικού πληροφοριακού εντύπου των ΕΛΤΑ.

Σε αυτό το άρθρο παρουσιάστηκαν συγκεντρωτικά για πρώτη φορά όλα τα μέχρι σήμερα γνωστά στοιχεία για το ακυκλοφόρητο γραμματόσημο του 1971 με την παράσταση της Μεγάλης του Γένους Σχολής και για το αποσυρθέν αρχικό πληροφοριακό έντυπο των ΕΛΤΑ, ο συνδυασμός των διασωθέντων αντιτύπων των οποίων συνιστά μία σημαντική φιλοτελική σπανιότητα. Στα ζητούμενα της έρευνας, βέβαια, παραμένει ακόμη η ανεύρεση περισσότερων λεπτομερειών κυρίως σχετικά με το ίδιο το διάβημα της τουρκικής πλευράς, προκειμένου να φωτισθεί πληρέστερα και το συγκεκριμένο γεγονός της φιλοτελικής ιστορίας μας.

* Ο Ηλίας Τεμπέλης είναι πτυχιούχος του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1987) και Διδάκτωρ Ελληνικής Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Λονδίνου (1994), Καθηγητής Φιλοσοφίας στον Τομέα Ανθρωπιστικών και Πολιτικών Επιστημών της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων, ενώ διδάσκει και στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Εκτός από αυτοτελείς μονογραφίες, μελέτες του στην ιστορία της φιλοσοφίας και των επιστημών κατά την Ύστερη Αρχαιότητα και τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό έχουν δημοσιευθεί σε συλλογικούς τόμους στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ενώ στα δημοσιεύματά του περιλαμβάνονται και άρθρα φιλοτελικού περιεχομένου.

1. Για αυτό το κτίριο, που θεμελιώθηκε στις 30.1.1880 και εγκαινιάστηκε στις 12.9.1882, βλ., ενδεικτικά, Σάββας Τσιλένης, «Το κτίριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής και ο δημιουργός του Κωνσταντίνος Δημάδης», *Η Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή: Ιστορία και Προσφορά*, Πρακτικά Τέταρτης Επιστημονικής Ημερίδας, Αθήνα 30 Νοεμβρίου 2002, Εταιρεία Μελέτης της καθ' ημάς Ανατολής, Αθήνα 2004, σσ. 323-366, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

2. Από τα άλλα τρία γραμματόσημα της σειράς, το αξίας 50 λ. απεικόνιζε τον Ευγένιο Βούλγαρη, το αξίας 2,50 δρχ. τον Αδαμάντιο Κοραή, ενώ το αξίας 15 δρχ. τον πίνακα του Νικ. Γύζη «Το κρυφό σχολειό».

3. Ιωακείμ Χαλβατζιδόπουλος, «Τα μη τεθέντα σε ταχυδρομική χρήση γραμματόσημα του 1971», *Φιλοτέλεια*, τ. 651, Ιούλιος - Αύγουστος 2008, σσ. 252-253. Επίσης, Μυρσίνη Βαρδοπούλου, *Ελληνικά γραμματόσημα 1861-1961. Ιστορία, Ιδεολογία, Αισθητική*, Ελληνικά Ταχυδρομεία, Αθήνα 2016, κεφ. «Το γραμματόσημο ως σύστημα προώθησης ιδεών», σ. 51.

4. Ευχαριστίες οφείλονται για την ανεύρεση αυτής της πηγής στον Γεώργιο Παπανικολάου, Γραμματέα Οργανωτικού και Γραμματέα Τύπου και Δημ. Σχέσεων της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Σωματείων Ταχυδρομικών.